

Als in een FILM

Vijf oud-medewerkers van de Amsterdamse nieuwszender AT5 herinneren zich de chaos en de ontzetting ten tijde van de Bijlmerramp.

W e gingen aan het begin van de avond nog even een biertje drinken in café Schiller op het Rembrandtplein. Met de hele ploeg die net een live-uitzending had gedaan, herinnert Joost Reijnders zich. Bij de Amsterdamse lokale zender AT5 is hij op het moment van de vliegcrash chef van de nieuwsredactie.

‘Ineens kreeg ik op mijn pieper een bericht van Noortje van Oostveen, woordvoerder van burgemeester Van Thijn: er is een vliegtuig neergestort op de Bijlmer. “Groot vliegtuig, klein vliegtuig?”, vroeg ik. “Best een groot vliegtuig”, was haar antwoord. We zijn met zijn allen teruggerend naar de redactie in de Reguliersdwarsstraat.’ In een animatie van AT5 (te zien

2DOC:
RAMPVLUCHT
WOENSDAG,
NPO 2, 22.20

Documentaire waarin de parlementaire enquête centraal staat die na de Bijlmerramp plaatsvond.

op YouTube) kun je precies zien hoe de laatste minuten van de rampvlucht op 4 oktober 1992 zijn verlopen. Om 18.22 uur vertrekt het vrachtvliegtuig van El Al van Schiphol richting Tel Aviv. Al na enkele minuten verliest het toestel boven het Gooimeer twee motoren. Om een noodlanding voor te bereiden maakt het toestel nog een rondje boven Amsterdam – met fatale gevolgen. ‘We

have a controlling problem’, laat gezagvoerder Yitzhak Fuchs om 18.35 uur weten. ‘Going down’, zijn zijn laatste worden. Een paar tellen later boort zijn Boeing 747 zich verticaal vliegend door twee hoogbouwcomplexen in de Bijlmermeer, precies op het hoekpunt waar de galerijflat Groeneveen overgaat in Klein-Kruitberg. De flatgebouwen vliegen meteen in brand; ongeveer honderd

appartementen worden door de crash totaal vernietigd. Op de redactie van AT5 weten ze in eerste instantie nog bijna niets; Reijnders zet alles meteen in gang. ‘Ik heb verslaggevers op pad gestuurd en brommertjes geregeld om de banden terug te rijden naar de Reguliersdwarsstraat. Op de redactie probeerden we zo veel mogelijk informatie te vergaren. Het was al vrij snel duidelijk dat

De plaats in Amsterdam Zuid-Oost waar het El Al-vrachtvliegtuig neerstortte op 4 oktober 1992.

het ging om een vrachtvliegtuig van El Al. Een van onze medewerkers had een broer die piloot was en die alles kon uitleggen over het vliegtuig. We moesten van het begin af heel voorzichtig zijn met wat we meldden. Er deden meteen allerlei verhalen de ronde over honderden doden, wat allemaal lastig te verifiëren was.’ Een van de eersten die een telefoontje krijgt, is Ton van Royen, →

in de eerste jaren hét gezicht van AT5. Zijn vrouw Heleen is op dat moment hoogzwanger van hun eerste kind. 'Ik was net een paar minuten thuis toen ik gebeld werd door een cameraman. "Ik kom je halen, er zijn allemaal grote ontploffingen in de Bijlmermeer." We zijn onmiddellijk die kant opgereden. Toen we daar aankwamen was het een grote chaos. De politie had nog niks afgezet, dus wij liepen in één keer door naar die enorme vuurzee. Ineens werd ik in mijn kraag gegrepen door twee agenten. "U bent gearresteerd", zeiden ze doodleuk. En voor ik het wist werd ik meegenomen naar bureau Bijlmer.'

Ook verslaggever Hans de Herdt is thuis als hij gebeld wordt door Reijnders. 'Ik rende van mijn huis in de Mercatorstraat naar de taxistandplaats op het Mercatorplein. Er stond geen enkele auto. Gelukkig kwam er net een taxi de hoek om, dus ik ging er meteen voor staan. Niet geheel toevallig zat daar al een cameraman in en we zijn zo snel mogelijk richting Amsterdam-Zuidoost gereden – tot het punt waar de taxichauffeur niet verder mocht rijden. Los van elkaar zijn we gaan rennen, in de richting van de rampplek. Dat was wel een paar kilometer. Ik ben daar aan de slag gegaan met een andere cameraman van ons die ik tegenkwam. In het begin zag ik alleen maar mensen van AT5, die natuurlijk sneller ter plaatse waren dan de mensen uit Hilversum. Vanuit mijn ooghoek zag ik nog net hoe Ton werd opgepakt.'

De Herdt heeft op dat moment naar eigen zeggen twee voordelen. 'Ik had nog een redelijk onbekende kop én ik ben allochtoon. In een gekleurde wijk als de Bijlmer viel ik niet op als journalist en kon ik vrij dicht bij de rampplek komen – tot letterlijk de dampen in mijn gezicht sloegen. Daar heb ik een standupper opgenomen. Ik hoorde mensen schreeuwen, zag medewerkers van hulpdiensten door elkaar lopen, overal ambulances,

een konvooi met geblindeerde auto's... Het was één grote chaos. Je ruikt dingen die je anders nooit ruikt. Zelfs als beginnend journalist wist ik: dit is foute boel.'

De Herdt heeft bij de rampplek maar één doel voor ogen. 'Als journalist wil je zo snel mogelijk die stand-upper opnemen, zodat je die beelden op televisie kunt laten zien aan groot Amsterdam. Ik kon alleen maar vertellen wat ik daar om me heen zag, en ik heb nog een agent geïnterviewd. Hij probeerde gewoon zijn werk te doen, maar je zag hem denken: *what the fuck* is hier gebeurd? Toen ik klaar was, heb ik de eerste beste persoon aangeklampt waarvan ik vermoedde dat hij daar de weg wist. Die heeft ons in een bloedgang naar de Reguliersdwarsstraat gebracht. In de studio hebben we alles gemoniteerd en heb ik een voice-over ingesproken. En dat is onze eerste reportage geworden.'

Ook nieuwslezer Debby Petter is in allerijl opgetrommeld en meldt zich even voor acht uur op het redactiekantoor. 'Op de redactie was het chaos. Iedereen was aan het schreeuwen en rende door elkaar heen. Het was surrealistisch. Joost zei dat ik meteen naar de studio moest. Ik las eerst alleen wat nieuwsberichten voor, maar ik kon in eerste instantie niet veel meer melden dan dat er een vliegtuig was neergestort

op de Bijlmer. Toen ik die eerste beelden zag, kon ik het zelf nauwelijks geloven. Alsof het een film was. Heel onwerkelijk. Ik denk dat ik het nieuws met grote schrikogen heb gebracht, maar die beelden zijn helaas kwijtgeraakt.'

Op het politiebureau zit Van Royen zich te verbijten in de arrestantencel. 'Na een halfuur stond politiewoordvoerder Klaas Wilting ineens bij mij in de cel. "Wat doe jij hier nou", vroeg hij. Toen hij hoorde wat er gebeurd was, werd hij echt kwaad op die agenten. Klaas heeft me hoogstpersoonlijk in een politieauto gezet, die me weer terugbracht naar de plek van de ramp. Het was daar net een filmset. De hitte, de snippers die door de lucht dwarrelden, af en toe een kleine ontploffing... Wat me het meest is bijgebleven, is het geschreeuw dat je hoorde in het donker, vanuit de verte. Dat waren geen slachtoffers, maar schreeuwende mensen die de namen riepen van hun dierbaren. Heel onheilspellend. Als verslaggever weet je totaal niet wat er aan de hand is. Ik ben maar gewoon aan het werk gegaan, dat doe je op zo'n moment.'

Voor het eerst zendt AT5 de hele avond live uit. Reijnders: 'We herhaalden steeds de beelden die we hadden en vulden die aan met nieuw materiaal dat binnengebracht werd. Alles met koeriers en brommertjes, satellietzenders hadden we natuurlijk niet. Ik was zelf om half drie thuis en om half zeven zat ik er weer. Er waren in die dagen zoveel vage berichten. Over al die illegalen die omgekomen zouden zijn. Over de Ghanezen die massaal in de rij stonden voor een verblijfsvergunning. Iedereen in Amsterdam was alleen maar bezig met de vlieg-ramp. De rest van Nederland ook trouwens.'

Verslaggever Robbert ter Weijden meldt zich op verzoek van zijn chef de ochtend na de ramp in de Bijlmer. 'We waren daar om een uur of zes. Met een cameraman liep ik onder een van de flats door →

en ineens stonden we oog in oog met dat immense gat dat het vliegtuig geslagen had. Dat beeld zal ik nooit vergeten. Die smeulende flat in de ochtendschemering... Met niets te vergelijken. We stonden echt even te kijken voor we aan het werk gingen.'

AT5 maakt in de dagen na de ramp veel ooggetuigenverslagen, weet Ter Weijden nog: 'Het was een ramp van wereldformaat, overall liepen nationale en internationale verslaggevers rond. Buurtbewoners hadden daar eigenlijk weinig zin in, maar voor AT5 maakten ze graag een uitzondering. We hadden een streepje voor, ze zagen ons in die tijd als een van hen. Daardoor kwamen we echt bij mensen op de koffie die nog zaten na te *shaken* van wat ze gezien, gehoord en geroken hadden. In eerste instantie heb ik me vooral gefocust op die buurtbewoners. De rampplek gaf een totaal surrealistisch beeld, de verhalen van de mensen maakten de ramp echt.' Een paar dagen na de ramp heeft Ter Weijden avonddienst. Op de redactie komt een warrig telefoontje binnen van een Bijlmerbewoner die zegt dat hij de voice-recorder gevonden heeft. 'Op een parkeerterreintje om negen uur 's avonds troffen we een geëmotioneerde man die nog steeds vol zat van alles wat hij tijdens de rampnacht had meegemaakt. Over zijn vondsten waren we eerst wat sceptisch, maar uit de vuilniszak die hij bij zich had kwamen daadwerkelijk brokstukken van het vliegtuig, waaronder een deurklink van het toestel. Die legde hij op de grond naast een deurklink van een van de ingestorte flats. Heel symbolisch. De 'voicerecorder' bleek een oude videoband te zijn. Toch konden we een mooi portret maken van de man, ook omdat we beelden terugvonden waarop hij op de avond van de ramp omhoog klom om iemand van een balkon te redden.' Tussen alle troep lag ook een pakbrief van de lading van het El Al-toestel. Journalistiek gezien natuurlijk heel interessant. Ter

Weijden. 'Ik zag allemaal technische gegevens waar ik geen chocolade van kon maken. Eén ding was wel duidelijk: de woorden *'military equipment'*. Dat was op zijn minst saillant te noemen. We hebben later nog geprobeerd dat uit te zoeken, maar dan stuit je toch op de beperkingen van een lokale omroep. We hadden in de dagen en weken na de ramp geen extra capaciteit om goede research te doen. Later hebben andere onderzoeksjournalisten nog wel gebruik van gemaakt van die beelden.'

Uiteindelijk vallen bij de Bijlmer-ramp 43 slachtoffers, inclusief de vier inzittenden van het vrachtvliegtuig van El Al. 26 mensen raken gewond, van wie er elf in een ziekenhuis moeten worden opgenomen. Veel mensen blijken op het tijdstip van de crash niet thuis te zijn geweest. Ook de parlementaire enquêtecommissie concludeert in 1998 dat er geen reden was om aan te nemen dat

het dodental hoger ligt dan 43. Desondanks is Van Royen dertig jaar later nog steeds sceptisch. 'Ik heb daar geen enkel bewijs voor, maar ik denk echt dat er in die flats heel veel illegalen woonden. Met zijn vijven of zessen in een appartement. Als je de omvang zag van die vuurzee... Dat aantal doden moet echt hoger geweest zijn.'

AT5 is de nasleep van de ramp altijd blijven volgen. Van Royen: 'Dat gesteggel, zes jaar lang. Over wel of geen witte pakken, de gezondheidsklachten, en wat zat er nou écht in dat vliegtuig? Die parlementaire enquête doet me ook wel weer denken aan de tijd van nu, bijvoorbeeld met de toeslagenaffaire. Het duurt jaren voor er een keer een echt onderzoek komt. Dat was toen dus ook al zo.' Ter Weijden: 'De eerste jaren zijn we nog vaak teruggeweest. Deze ramp had zo'n impact, er was altijd wel weer iets nieuws te melden.'

Van Royen denkt nog regelmatig aan het fameuze verhaal van Pa Sem, die hij jaren later nog een keer heeft geïnterviewd. 'Pa Sem was een man die op het laatste moment nog een 10-jarig kind uit de vuurzee heeft gered en daarbij zelf derdegraads brandwonden opliep. Vervolgens lag hij drie maanden in coma. Hij bleef voor zijn leven getekend. Eén man die niet nadenkt en zomaar een brandend gebouw in rent omdat er een kind is achtergebleven. Een klassiek heldenverhaal. Wat zou je zelf doen in zo'n geval? Dat is altijd de vraag.'

Reijnders kijkt na dertig jaar wel met enige trots terug op de verslaggeving door AT5 van de vlieg-ramp. 'Met de beperkte middelen en onze onervaren ploeg, hebben we toch een huzarenstukje geleverd.' De Herdt: 'Die eerste nacht is iedereen bij AT5 een volwassen journalist geworden.' Van Royen: 'Vanaf dat moment leefde AT5 als medium. Vóór de ramp waren we misschien nog een beetje prutters, daarna waren we ineens een echte televisiezender. Hoe triest ook, de Bijlmer-ramp heeft AT5 wel op de kaart gezet.'